

The University of Tehran Press

Unilateral Sanctions as a Manifestation of Economic Terrorism in International Law

Jafar Heidargholizadeh¹ | Mahmoud Jalali² | Leila Raisi³

1. PhD Student, Department of International Law, Faculty of Law and Humanities, Islamic Azad University Isfahan Branch (Khorasgan), Isfahan, Iran. Email: law2013j.h@gmail.com
2. Corresponding Author; Associate Professor, Law Department, University of Isfahan, Isfahan, Iran. Email: m.jalali@ase.ui.ac.ir
3. Associate Professor, Faculty of Law and Humanities, Islamic Azad University, Isfahan Branch (Khorasgan), Isfahan, Iran.

Article Info	Abstract
Article Type: Research Article	The use of sanctions as a familiar term in the literature of law and international relations in the foreign policy of countries is not a new discussion and has been presented as a powerful tool in the foreign policy of nations at least since the end of World War I. The United States, especially since the twenty-first century, has systematically employed this type of strategy in its foreign policy against targeted countries. In this context, the question arises: can the United States' unilateral sanctions be considered a form of economic terrorism? It appears that the imposition of illegitimate unilateral sanctions, such as banking and pharmaceutical sanctions, as part of a broader strategy against the Islamic Republic of Iran, contradicts human rights regulations and international law and can be regarded as a clear example of economic terrorism. It is essential, in the pursuit of developing international law to combat economic terrorism, for international legal actions to be taken by members of the international community in the form of adopting and enacting an international convention.
Pages: 1261-1279	
Received: 2020/10/05	
Received in Revised form: 2021/09/22	
Accepted: 2021/12/01	
Published online: 2025/06/22	
Keywords: <i>illegal sanctions, unilateral sanctions, economic terrorism, international law.</i>	
How To Cite	Heidargholizadeh, Jafar; Jalali, Mahmoud; Raisi, Leila (2025). Unilateral Sanctions as a Manifestation of Economic Terrorism in International Law. <i>Public Law Studies Quarterly</i> , 55 (2), 1261-1279. DOI: https://doi.com/10.22059/jplsqt.2021.309802.2556
DOI	10.22059/jplsqt.2021.309802.2556
Publisher	The University of Tehran Press.

تحریم‌های یکجانبه مصداق تروریسم اقتصادی در حقوق بین‌الملل

جعفر حیدرقلی‌زاده^۱ | محمود جلالی^۲ | لیلا رئیسی^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان، (خوراسگان)، اصفهان، ایران. رایانامه: law2013j.h@gmail.com

۲. نویسنده مسئول؛ دانشیار گروه حقوق دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. رایانامه: m.jalali@ase.ui.ac.ir

۳. دانشیار دانشکده حقوق و علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی صفحات: ۱۲۶۱-۱۲۷۹ تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۷/۱۴ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۰/۰۶/۳۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۱۰ تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۴/۰۴/۰۱ کلیدواژه‌ها: تحریم‌های یکجانبه، تحریم‌های نامشروع، تروریسم اقتصادی، حقوق بین‌الملل.	استفاده از تحریم‌ها به‌عنوان واژه‌ای آشنا در ادبیات حقوق و روابط بین‌الملل در سیاست خارجی کشورها بحث جدیدی نیست و حداقل از پس از جنگ جهانی اول به این سوء، به‌صورت ابزاری قوی در سیاست خارجی کشورها مطرح شده است. ایالات متحده آمریکا، به‌خصوص از سده بیست‌ویکم به‌صورت نظام‌مند از این نوع راهبرد در راهبرد خارجی خود علیه کشورهای مورد هدف استفاده می‌کند. در این زمینه سؤال این است که آیا تحریم‌های یکجانبه آمریکا می‌تواند مصداق تروریسم اقتصادی باشد یا خیر؟ به‌نظر می‌رسد اعمال تحریم‌های نامشروع یکجانبه‌ای چون تحریم‌های بانکی و دارویی به‌عنوان بخشی از راهبرد بزرگ علیه جمهوری اسلامی ایران، مخالف با مقررات و موازین حقوق بشری و حقوق بین‌الملل است و می‌تواند مصداق بارز تروریسم اقتصادی قلمداد شود. ضروری است در راستای توسعه حقوق بین‌الملل مقابله با تروریسم اقتصادی، اقدامات حقوقی بین‌المللی از سوی اعضای جامعه بین‌المللی در قالب تصویب کنوانسیون بین‌المللی تدوین و تصویب شود.
استناد	حیدرقلی‌زاده، جعفر؛ جلالی، محمود؛ رئیسی، لیلا (۱۴۰۴). تحریم‌های یکجانبه مصداق تروریسم اقتصادی در حقوق بین‌الملل. <i>مطالعات حقوق عمومی</i> ، ۵۵ (۲)، ۱۲۶۱-۱۲۷۹.
DOI	DOI: https://doi.com/10.22059/jplsqt.2021.309802.2556 10.22059/jplsqt.2021.309802.2556
ناشر	مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

استفاده از تحریم‌ها به عنوان واژه‌ای آشنا در ادبیات حقوق و روابط بین‌المللی (خواجه‌وی، ۱۳۹۷: ۱۰) و ابزار فرعی نظامی، جزئی از مهارت‌های دیپلماتیک در طول قرن‌ها بوده است (لاپزو و کارت رایت، ۱۳۷۶: ۲۴). همچنین حداقل پس از جنگ جهانی اول به این سوء به صورت ابزاری قوی در سیاست خارجی کشورها مطرح شده است (زهرانی، ۱۳۷۶: ۶)، به صورتی که از ۱۱۷ مورد تحریم اقتصادی اعمال شده، ۱۰۰ مورد آن بعد از جنگ جهانی دوم بوده که آن را «عصر تحریم‌ها» نامیده‌اند (خواجه‌وی، ۱۳۹۷: ۲۱). در این میان دولت‌های روی کارآمده در ایالات متحده آمریکا، تحریم‌های یکجانبه را به عنوان جایگزینی برای ابزار نظامی و روشی برای اجرای هژمونی خود علیه کشورهای مغایر با منافع خود به خصوص در پی نفوذ و مداخله در جمهوری اسلامی ایران (زهرانی، ۱۳۷۶: ۶) به عنوان بخش مهمی از سیاست خارجی خود به صورت گسترده و هدفمند لحاظ کرده‌اند (Silakova, 2017: 5). سؤالی که در این پژوهش می‌تواند قابل طرح باشد، این است که تحریم‌هایی که ایالات متحده آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران انجام می‌دهد، در چه چارچوب و قالبی بوده است و آیا این تحریم‌ها مغایر با حقوق بین‌الملل است و می‌تواند مصداق تروریسم اقتصادی باشد یا خیر؟ به نظر می‌رسد با بررسی‌های انجام گرفته در این پژوهش اعمال تحریم‌های یکجانبه و نامشروع به خصوص تحریم تجهیزات پزشکی و دارویی علیه جمهوری اسلامی ایران مغایر و مخالف با حقوق بین‌الملل و حقوق بشر است و می‌تواند مصداق بارز تروریسم اقتصادی باشد. در این پژوهش ابتدا تحریم‌های بین‌المللی تبیین، سپس تحریم‌های مشروع از تحریم‌های نامشروع تفکیک شده است. در مبحث بعدی تحریم‌های نامشروع در قالب تروریسم اقتصادی علیه جمهوری اسلامی ایران توضیح داده شده و در مبحث پایانی موضوع از بعد سازوکارهای حقوقی بررسی می‌شود.

۲. مفهوم تحریم اقتصادی

«تحریم» را باید از «تدابیر اقتصادی» که در راستای پیشبرد اهداف اقتصادی کشور صورت می‌گیرد، مانند تعرفه یا ممنوعیت‌های صادرات و واردات مجزا کرد. تحریم‌ها تدابیر قهرآمیزی است که توسط کشور یا گروهی از کشورها علیه کشوری که از قوانین بین‌المللی یا معیارهای اخلاقی مقبول، تجاوز یا تخطی کرده باشد، اعمال می‌شود. هدف تحریم‌کنندگان آن است که کشورهای متخلف را مجبور کنند تا دست از اعمال خود بردارند یا لاقط برای پایان دادن به رفتار غیرقابل قبول خود پشت میز مذاکره بنشینند. از این رو استفاده از تحریم‌ها، روش نوینی نیست و دولت‌ها به عنوان ابزار فرعی نظامی و مقاصد سیاسی به دلایل متعدد در ادوار مختلف تاریخ از این سازوکار بهره جسته‌اند (خواجه‌وی، ۱۳۹۷: ۲۶).

ایالات متحده آمریکا پس از جنگ جهانی دوم تمایل بسیاری به وضع تحریم علیه کشورهای هدف در راستای اهداف سیاست خارجی خود داشته؛ به‌طوری‌که از سال ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۶ بیش از ۶۱ تحریم اقتصادی یکجانبه علیه ۳۵ کشور جهان وضع و اعمال کرد (Mafi, 2007: 101). پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران در سال ۱۳۵۷ تسخیر سفارت آمریکا توسط دانشجویان پیرو خط امام و به‌گروگان گرفتن کارکنان آن سفارت، به اعمال ممنوعیت‌های تجاری توسط آمریکا علیه ایران و موجب قطع روابط ایران و آمریکا منجر شد که همواره به‌نوعی ادامه داشته است (بیات، ۱۳۹۱: ۹۴۰). در واقع، تحریم اقتصادی در عرصه روابط بین‌الملل و اقتصاد سیاسی بین‌المللی اغلب به‌عنوان ابزاری برتر در خدمت سیاست خارجی کشورهاست (جلالی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲۱) و به‌طور معمول یکی از اهداف در اعمال آن، جایگزین کردن اقدامات دیپلماتیک یا تعرضات نظامی با هزینه کمتر است (زراءنژاد و عبداللهیان، ۱۳۹۸: ۶۲). بنابراین، تحریم اقتصادی یکجانبه، مجموعه اقداماتی است که خارج از تصمیم هر سازمان و توافق بین‌المللی از سوی یک دولت یا گروهی از دولت‌ها علیه دولت یا دولت‌های دیگر به‌منظور تنبیه آن دولت یا دولت‌ها و در پاسخ به اتخاذ رفتاری است که مورد میل بازیگر هژمونی نبوده، صورت می‌گیرد (Cortright & George, 1995: 67). بدین ترتیب تحریم‌های اقتصادی می‌توانند اهداف مختلفی را در عرصه سیاست خارجی دنبال کند؛ اول اینکه تحریم‌ها زمانی انجام می‌شود که سیاست‌های یک کشور خاص، رفاه و یا امنیت کشور اعمال‌کننده را تهدید می‌کند. برای مثال در مورد تحریم‌های آمریکا علیه ایران، این کشور برنامه‌های هسته‌ای ایران را تهدیدی علیه امنیت آمریکا می‌داند و بدین سبب سعی دارد با اعمال تحریم‌ها ایران را از ادامه فعالیت‌های هسته‌ای خود بازدارد؛ دوم اینکه تحریم‌های اقتصادی می‌توانند در پی علل اخلاقی یا ایدئولوژیکی اعمال شوند. در این مورد می‌توان نقض حقوق بشر را دلیلی برای اعمال تحریم دانست که یکی از دلایل آمریکا برای اجرای تحریم‌های شدید علیه ایران است. سومین هدف این است که تحریم‌ها می‌توانند در حوزه سیاست‌های تجاری و روابط بازرگانی در واکنش به سیاست‌های تجاری نامطلوب کشورها اعمال شوند (Ataev CEU, 2013: 6) که می‌توانند شهروندان بی‌گناه را تنبیه و تحت فشار قرار دهند (جلالی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲۳) و آثار سوئی در حوزه بهداشت، سلامت و اقتصاد یک کشور داشته باشد که در مباحث بعدی به‌طور مفصل به آن پرداخته خواهد شد.

۳. تحریم‌های مشروع در حقوق بین‌الملل

بر خلاف تحریم‌های یکجانبه، امروزه تحریم‌های اقتصادی بین‌المللی از واقعیت‌های پذیرفته‌شده در حقوق بین‌الملل محسوب می‌شود. اعمال این تحریم‌ها توسط شورای امنیت، به‌عنوان ابزاری در جهت تضمین اجرای قواعد بین‌المللی و نیز حفظ و اعاده صلح و امنیت بین‌المللی باید در چارچوب فصل هفتم

منشور سازمان ملل متحد با رعایت سه اصل، انسانی بودن، ضرورت و تناسب صورت گیرد تا از مشروعیت لازم برخوردار باشد (علیزاده، ۱۳۹۶: ۱۵۱).

۱. اصل انسانی بودن: نتایج اعمال اصل انسانی بودن تحریم‌ها به‌عنوان یک اصل کلی حقوقی مبتنی بر رعایت حقوق فردی و حمایت از حق توسعه ملت‌هاست که چنین اقداماتی در حد متعارف، متضمن حداکثر تفکیک میان افراد مسئول و مردم عادی باشد و نباید به آن درجه از شدت برسد که انسان‌ها را به‌ویژه قشر ضعیف جامعه را در معرض شرایط خطر حیات یا بیماری قرار دهد (فرخی، ۱۳۹۴: ۲۳۳-۲۳۷).

۲. اصل ضرورت: دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه مربوط به پروژه سدهای گابچیکو و ناگیماروس^۱ (مجارستان - اسلواکی) رأی مورخ ۲۵ سپتامبر ۱۹۹۷ تصریح می‌کند: حالت ضرورت مبنایی شناخته‌شده در حقوق بین‌الملل عرفی است که به موجب آن، وصف متخلفانه عملی که منطبق با یک تعهد بین‌المللی نیست، زایل می‌شود. طبق این اصل تحریم‌های اقتصادی، اولاً باید ضروری باشد، ثانیاً در قبال رفتار متخلفانه طرف مقابل باشد و ثالثاً واکنش مناسب به‌شمار آید.

۳. اصل تناسب: این اصل مستلزم آن است که تحریم‌های اقتصادی متضمن واکنش مناسب در قبال رفتار کشور مورد تحریم باشد (فرح سیری، ۱۳۸۷: ۳۶-۳۷). به این منظور، تحریم‌ها باید توسط کسانی که هزینه اصلی چنین اقداماتی را تحمل می‌کنند، ارزیابی شود. بنابراین اصول اخلاقی کلی در اعمال تحریم‌ها شنیدن ندای مردم تحت تأثیر هنگام برنامه‌ریزی آن است و باید منافع حاصل از برنامه تحریم بیش از زیان‌های ناشی از آن باشد (کوشلر، ۱۳۷۶: ۳۰۱). بر اساس ماده ۵۱ طرح مواد راجع به مسئولیت بین‌المللی دولت کمیسیون حقوق بین‌الملل (۲۰۰۱)، اقدامات متقابل باید با توجه به حد وخامت تخلف بین‌المللی و حقوق مطرح در آن، با صدمه وارده متناسب باشد (حلمی، ۱۳۹۵: ۴۰۹)، به‌طوری‌که طولانی شدن تحریم‌های اقتصادی در شرایطی ممکن است معیار تناسب را دستخوش تغییر کند و با به‌وجود آمدن تغییراتی در کشور مورد تحریم، اقدامی که در آغاز معمولی و متناسب بوده، به اقدامی ویرانگر و نامناسب تبدیل شود (Geiss, 2005:177). بنابراین، از لحاظ حقوق بین‌الملل تحریم‌های اقتصادی زمانی مشروع است که معیارهای حقوق بین‌الملل و موازین حقوق بشری رعایت شود. به عبارت دیگر، تحریم‌های اقتصادی علیه کشور متخلف در حقوق بین‌الملل به‌عنوان یک حق شناخته‌شده برای تمامی

۱. این قضیه اختلاف مابین مجارستان و چکسلواکی در خصوص اجرای تعهدات قراردادی در مورد احداث مجموعه‌ای از آب‌بندها بر روی رودخانه دانوب که بین طرفین مشترک جهت تولید برق، ناوبری و حفاظت در برابر سیل طراحی شد که در سال ۱۹۷۸، آغاز و در سال ۱۹۸۹ به دلیل مواردی زیست‌محیطی به حالت تعلیل درآمد و در سال ۱۹۹۲ فسخ کرد و در نهایت در سال ۱۹۹۷ به صدور رأی از دیوان منجر شد. برای مطالعه بیشتر قطعنامه‌های شورای امنیت ر.ک: See: Gabčíkovo – Nagymaros Project s(Hungary v. Slovakia) (Judgment) ICJ rep, 25 September 1997,17-18.

کشورهاست، مشروط بر اینکه در اعمال آنها، موازین مربوطه رعایت شود (حیدرقلی‌زاده و قائم‌پناه، ۱۳۹۷: ۲۲۸)، زیرا اعمال تحریم‌ها در منشور سازمان ملل متحد مشخص شده و چنین اقداماتی اگر از سوی شورای امنیت در قالب و چارچوب‌های قانونی و بدون در نظر گرفتن ملاحظات سیاسی اعمال شود و موجب نقض مقررات بین‌المللی و قواعد آمره نباشد، مشروع تلقی می‌شود. در غیر این صورت اگر اقلشاری از جامعه که هیچ نقشی در عمل متخلفانه و ناقض حقوق بین‌الملل نداشتند، اعمال شود، می‌تواند شائبه تروریسم اقتصادی را در پی داشته باشد (علیزاده، ۱۳۹۶: ۲۱).

۴. تحریم‌های نامشروع در حقوق بین‌الملل

تحریم‌های اقتصادی یکجانبه از سوی یک دولت یا دولت‌ها به عنوان اقدام متضاد با حقوق بین‌الملل به طور گسترده مورد انتقاد و فقدان حمایت از طرف حقوقدانان بین‌المللی قرار گرفته، چراکه می‌تواند ناقض منشور ملل متحد به نظر برسد (Ilieva et al., 2018: 201). همچنین تحریم‌ها باید هدفمند و مبتنی بر معیارهای جهانی مندرج در منشور ملل متحد، اعلامیه جهانی حقوق بشر، کنوانسیون حقوق کودک، اعلامیه جهانی راجع به تغذیه و غذا^۱ و سایر اسناد مربوطه که مبین اصول پذیرفته شده بین‌المللی است، باشد (حیدرقلی‌زاده، ۱۳۹۱ الف: ۶)، در غیر این صورت، اگر رژیم تحریم‌های اقتصادی بر ابعاد مختلف حقوق بشر نظیر حق حیات، حق غذا، حق بهداشت و سلامتی، حق توسعه، حق آموزش و حق برخورداری از استانداردهای مناسب زندگی تأثیرات سوء داشته باشد و به حقوق «شهروندان دولت‌های مورد تحریم» و نیز «حقوق سایر اشخاص غیرمقیم در آن دولت‌ها» خسارت وارد آورد (زمانی و غریب‌آبادی، ۱۳۹۶: ۱۱۴-۱۱۶) و به محاصره اقتصادی، گروگان شدن، رنج و مشقت شهروندان در کشورخودشان به قصد ضربه زدن عمدی به مردم منجر گردند، امری غیراخلاقی (کوشلر، ۱۳۷۶: ۳۰۱) و مغایر با مقررات حقوق بشر بوده و اعمال آنها توجیهی منطقی از منظر حقوق بین‌الملل ندارند (زمانی و غریب‌آبادی، ۱۳۹۶: ۱۱۴-۱۱۶). از این رو ماده ۴ پروتکل (۱) و ماده ۱۴ پروتکل (۲) الحاقی (۱۹۷۷) با توجه به اینکه یکی از آثار بارز تحریم‌های اقتصادی غیرمشروع همه‌جانبه، دامن زدن به قحطی و گرسنگی بوده ممنوع و مردود بوده و مصداق بارز تروریسم اقتصادی است، از جمله تحریم یکجانبه ایالات متحده آمریکا در قالب قانون داماتو^۱ است که مخالف با تکوین نظام بین‌المللی و روح نظام نوین

۱. این اعلامیه مشترک توسط سازمان بهداشت جهانی و فائو به صورت یک کنفرانس بین‌المللی برگزار شد. در این کنفرانس بین‌المللی آمده است: «ما اذعان می‌کنیم که دسترسی به غذای کافی و سالم» حق هر فرد است. ما تصدیق می‌کنیم که غذا نباید به عنوان ابزار فشار سیاسی استفاده شود. در این مورد رک: شایگان، ۱۳۸۷.

اقتصادی است و اجرای یکجانبه آنها حقوق بین‌الملل را نقض می‌کند (ممتاز، ۱۳۸۷: ۳۴۵). هدف از اجرای قانون داماتو، ایجاد فشار بر ایران و سایر کشورهایی است که مخالف با سیاست خارجی آمریکا هستند. این قانون تجاوز به حق حاکمیت دولت‌ها و اصل تساوی و اصول منشور ملل متحد، و در تناقض آشکار با بند ۳ ماده ۱ منشور^۲ در خصوص همکاری بین‌المللی در حل مسائل بین‌المللی که دارای جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی یا بشردوستانه است، می‌باشد (مافی، ۱۳۸۵: ۵۹-۸۱). همچنین قانون مذکور ناقض بند ۴ ماده ۲ منشور، قطعنامه‌های شورای امنیت و مجمع عمومی از جمله قطعنامه‌های ۲۱۳۱ (۱۹۶۵)، ۲۶۲۵ (۱۹۷۰)، ۲۶۲۵ (۱۹۷۰)، ۴۴/۲۱۵ (۱۹۸۹)، ۵۸/۱۹۸ (۲۰۰۳)، ۱۶۹۶ (۲۰۰۶)، ۱۷۳۷ (۲۰۰۶)، ۱۷۴۷ (۲۰۰۷)، ۶۲/۱۸۳ (۲۰۰۷)، ۱۸۰۳ (۲۰۰۸)، ۱۸۳۵ (۲۰۰۸)، ۱۸۸۷ (۲۰۰۹)، ۱۹۲۹ (۲۰۱۰)، ۱۹۸۴ (۲۰۱۱)، ۲۰۴۹ (۲۰۱۲)^۱ و موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت گات مقررات سازمان تجارت جهانی است (فرخ سیری، ۱۳۸۷: ۳۰). دبیر کل کمیته مشورتی حقوقی آسیا و آفریقا، در تأیید همین امر در تهران اعلام کرده است: اعمال قوانین فرامرزی داماتو و هلمزبرتون^۳ ناقض بسیاری از قوانین بین‌المللی از جمله مفاد منشور سازمان ملل متحد است. اجرای چنین قانونی، مانع توسعه کشورهای رو به رشد و شکوفایی اقتصادی است (پوربافرانی، ۱۳۸۸: ۴۰) که خلاف مقررات حقوق بین‌الملل و مصداق تروریسم اقتصادی است و با هدف انگیزه‌های سیاسی با ایجاد نگرانی، رعب و وحشت و سلب آرامش مردم در یک جامعه صورت می‌گیرد. تحریم‌های سختگیرانه و هوشمندانه ایالات متحده آمریکا و شورای اتحادیه اروپا به‌ویژه از ژانویه ۲۰۰۶ تا ژوئن ۲۰۱۴ به‌طور کلی با هدف آسیب زدن به زیرساخت‌های بخش انرژی (نفت و گاز)، محدودیت‌های شدید مالی و عدم امکان بهره‌گیری از خدمات مؤسسات مالی و اعتباری را در خصوص انعقاد و اجرای قراردادهای نفتی ایجاد کرده است (صادقی زبازی و بقائی برزآبادی، ۱۳۹۴: ۱۶۱)، به‌طوری‌که در سال ۲۰۱۲ صادرات نفت ایران از ۲/۵ میلیون بشکه به یک میلیون بشکه رسید و دلیل آن، تحریم خرید نفت ایران توسط ۲۰ کشور و تحریم شرکت‌های همکار خارجی در زمینه مؤسسات، بانک‌ها و شرکت‌های داخلی بوده است. این امر سبب ورود ضربه شدید ارزی و پولی به ایران شد (Katzman, 2012 : 64).

۱. اصول همکاری بین‌المللی در حل مسائل بین‌المللی که دارای جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی یا بشردوستانه است و در پیشبرد و تشویق احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همگان بدون تمایز از حیث نژاد، زبان و یا مذهب و...

در این مورد ر.ک: دولت شاه، ۱۳۸۷: ۸۷.

Scsess, <http://www.un.org/Depts/dhl/resgui>

۲. برای مطالعه بیشتر قطعنامه‌های شورای امنیت ر.ک:

3. Holmez Burton

۵. کاربرد تحریم‌های نامشروع مصداق مفهوم تروریسم اقتصادی

هنگامی که از تروریسم بحث می‌شود، اغلب دو پارادایم بنیادین به کار برده می‌شود، یک پارادایم تروریسم را گونه‌ای از جنگ نظامی می‌داند و پارادایم دیگر آن را به مثابه جنایت. در هر دو پارادایم تروریسم شری تلقی می‌شود که نیازمند واکنش جدی از سوی کشورهاست. با اینکه چندین کنوانسیون و سند بین‌المللی در مورد تروریسم تنظیم شده است (نژندی منش، ۱۳۹۸: ۱۶۰) و تعاریف بسیار متعددی ارائه شده است، ولی تاکنون این تعاریف نتوانسته اشکال نوین و نوظهور پدیده مذکور را کاملاً پوشش دهد (جمشیدی و قربی، ۱۳۹۶: ۹). تروریسم اقتصادی به عنوان یکی از انواع جدید تروریسم بین‌المللی از این امر مستثنا نیست و در وضعیت فعلی تعریف حقوقی که مورد اتفاق جامعه بین‌المللی و جهانی باشد، از آن ارائه نشده است. اما با توجه به ماهیت و تعریف تروریسم به صورت کلی که ایجاد رعب و وحشت با انگیزه سیاسی در یک جامعه است، نویسندگان و صاحب‌نظران حوزه حقوق بین‌الملل و روابط بین‌الملل هر کدام تعاریفی از این نوع تروریسم ارائه داده‌اند.

امروزه اغلب کشورهای جهان با مشکلات اقتصادی بسیاری مواجه هستند. بحران‌های اقتصادی داخلی و کسر بودجه به همراه تحریم‌های غیرقانونی اقتصادی که با انگیزه سیاسی و به قصد آسیب زدن و اختلال در ثبات سیاسی و اقتصادی کشورها صورت می‌گیرد، باعث تشدید اینگونه مشکلات می‌گردد (حیدرقلی‌زاده، ۱۳۹۱، ب: ۴۴). بدیهی است مشکلات موصوف رنج، عذاب و سختی برای افراد غیرنظامی و بیگانه در پی خواهد داشت (ویو کاناندا، ۱۳۷۶: ۱۶۹)؛ تروریسم اقتصادی نمونه‌هایی از اینهاست (حیدرقلی‌زاده، ۱۳۹۱ [ب: ۴۴]). این اصطلاح نمود واقعی خود را پس از جنگ جهانی دوم در دوران جنگ سرد در دهه ۷۰ و ۸۰ با پایین نگه داشتن قیمت نفت جهان بین بلوک غرب و شرق نشان داد و به فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی سابق و اقتصاد آن کشور در ۳۱ سپتامبر ۱۹۹۱ منجر شد (زهرانی، ۱۳۸۷: ۲۰). در واقع، تروریسم اقتصادی «ایجاد وحشت و هراس در میان مردم و تهدید آرامش، امنیت اجتماعی و عمومی» (Oxford Dictionary, 1998: 372) و هدف آن متمرکز بر ساختار و بنیان‌های اقتصادی یک کشور است و نتایج خشونت‌بار غیرانسانی آن شاید کمتر از دیگر انواع آن از جمله تروریسم میکروبی و هسته‌ای نباشد (زمانی، ۱۳۸۵: ۳۳۱).

در حقوق بین‌الملل این پدیده که پس از جنگ جهانی دوم با دوقطبی شدن جهان به منصفه ظهور رسیده عبارت است از استثمار، غارت و چپاول کشورها، فزونی خواهی، تکاثرطلبی و مال‌اندوزی با اهداف و انگیزه‌های اقتصادی که با اعمال تحریم‌های اقتصادی مغایر با مقررات حقوق بین‌الملل موجب تزلزل و نابودی حیات و شکوفایی بنیان‌های اقتصادی یک جامعه می‌شود (بی‌نا، ۱۳۶۱: ۱-۳). به عبارت دقیق تروریسم اقتصادی عبارت است از هر اقدام اقتصادی غیرقانونی یا نامشروع و تمام‌عیار که سبب ایجاد

درد و رنج و رعب و وحشت همراه با نقض حقوق اساسی افراد می شود. اینگونه اقدامات با انگیزه ارعاب یا اجبار جمعیت غیرنظامی و بمنظور تأثیرگذاری بر سیاست یا تغییر رفتار یک دولت انجام می شود، به عبارت دیگر هدف آن وادار کردن یک دولت یا یک سازمان بین‌المللی به منظور انجام یا خودداری از انجام کاری است (نژندی منش، ۱۳۹۸: ۱۶۰). در همین زمینه در سال ۲۰۰۵ «مرکز ژنو برای سیاست و امنیت» در تعریف تروریسم اقتصادی عنوان می‌کند بر خلاف جنگ اقتصادی که توسط یک کشور علیه یک کشور دیگر اعمال می‌شود، تروریسم اقتصادی توسط فعالان غیردولتی یا فراملی تحمیل می‌شود. این نوع تروریسم، فعالیت‌های ناپایدارکننده وسیع یا کارآمد و هماهنگ و متعدد را به منظور اختلال در اقتصاد و ثبات مالی یک دولت یا گروهی از دولت‌ها، به سبب انگیزه‌های مذهبی، ایدئولوژیک و سیاسی انجام می‌دهد. این فعالیت‌ها اگر انجام پذیرد، ممکن است همراه با خشونت یا بدون خشونت باشد، همچنین می‌تواند آثاری فوری یا آثاری روانی منتج به نتایج اقتصادی فاجعه‌بار انسانی داشته باشد (Roundtable Geneva Centre for Security Policy, 2007: 1).

۶. تحریم‌های ایالات متحده آمریکا به عنوان مصداق تروریسم اقتصادی

با توجه به تعریف مذکور تحریم‌های ایالات متحده آمریکا به عنوان تحریم‌های یکجانبه غیرقانونی و نامشروع علیه جمعیت غیرنظامی صورتی نو و مصداق تروریسم اقتصادی است که در مبحث ذیل به دو مورد از این مصادیق (تحریم‌های بانکی و تحریم‌های دارویی) به تفصیل پرداخته می‌شود.

۶.۱. تحریم‌های بانکی

تحریم مالی به سه حوزه بانک، بیمه و بازار سرمایه تقسیم می‌شود، اما موضوع بحث ما در این نوشتار تحریم بانکی است. تحریم بانکی عبارت است از مجموعه سیاست‌ها، مقررات و اقداماتی که به منظور قطع یا کاهش روابط بانک‌های یک یا چند کشور با بانک‌های هدف به کار گرفته می‌شود. مهم‌ترین کارکرد ارتباطات بانکی در عرصه بین‌الملل نقل و انتقال پول و در کنار آن ارائه خدماتی مانند انواع ضمانت‌نامه بانکی و اعتبارات اسنادی است که نقش مؤثری در تسهیل تجارت بین‌المللی دارد. از این رو قطع ارتباطات بانک‌های خارجی با بانک یا بانک‌های یک کشور علاوه بر نقل و انتقال وجه عملیات صادرات واردات فایسنس و سرمایه‌گذاری خارجی در آن کشور را تا حدی زیادی مختل می‌کند. می‌توان گفت تحریم‌های بانکی سلاحی جدید است که وابستگی کشورها به ارتباط بانکی با بانک‌های خارجی در خصوص صادرات و واردات و سرمایه‌گذاری را هدف می‌گیرد. به تبع هر کشوری که وابستگی اقتصادی کمتری به تجارت و سرمایه‌گذاری خارجی داشته باشد، وابستگی کمتری به بانک‌های خارجی خواهد

داشت. به دلیل وابستگی ارتباطات اقتصادی در عرصه بین‌الملل به خدمات بانکی تحریم‌های بانکی به دلیل اعمال قوانین و مقررات بین‌المللی از طریق صندوق بین‌المللی پول، اتاق بازرگانی بین‌المللی، گروه ویژه اقدام مالی (FATF) برای مبارزه با جرائم مالی و پولشویی، بانک جهانی و توسعه بانکداری الکترونیک به دلیل مکانیزم رصد، نظارت سریع‌تر و قوی‌ترین تحریم مالی و اقتصادی است و تا حدی زیادی موجب اختلال تجاری در کشور هدف می‌شود. در خصوص تحریم‌های بانکی آمریکا علیه کشورها از جمله عراق، سوریه، کره شمالی، سومالی، لیبی و سودان بنا به اظهارات صریح و مکرر مقامات آمریکایی و طراحان آن در وزارت خزانه‌داری می‌توان به جرات گفت ادبیات تحریم‌های بانکی با اعمال تحریم‌های اولیه^۱ و ثانویه^۲ ایران تکامل یافته است (علوی، ۱۳۹۳: ۱۷۷-۲۱۲)؛ سابقه این تحریم‌ها به آغاز انقلاب برمی‌گردد. با تشدید تحریم‌های بانکی از سال ۱۳۹۰ شمسی در پی بهانه‌جویی‌هایی هسته‌ای ایالات متحده آمریکا و برخی دول اروپایی که از نظر ساختار نقطه اصابت آثار زیانباری در نظام اقتصادی داشته است، با تصویب چهار قانون (IFCPA, ITRSHRA, NDAA, CISADA) در کنگره آمریکا در سال‌های پس از سال ۲۰۱۰ میلادی موجب انتقال تحریم‌های بانکی از فاز «یکجانبه هدفمند» به فاز «جامع فراسرزمینی» شد (مجاهد، ۱۳۹۵: ۲). این تحریم‌ها موجب قطع دسترسی بانک‌های ایران از شبکه پیام‌رسان مالی سوئیفت در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۸ موجب ورود خسارت به مبادلات تجاری بین المللی ایران از طرق رسمی بخصوص در چارچوب بانک‌ها شده است. همچنین تحریم‌های موصوف سبب گردیده ایران مبادلات تجاری و بانکی خود را از طریق روش‌های غیر رسمی و توسط بانک‌های کارگزار در کشورهای دیگر از جمله چین، روسیه، هند و ترکیه انجام دهد، در نتیجه این تحولات دسترسی ایران به ارزهای رایج مانند گشایش اعتبار اسنادی که از طریق روش‌های رسمی بانکی انجام می‌شود، ناممکن شده است. این پیچیدگی‌ها هزینه‌ها را افزایش داده و سبب دشواری تجارت بین‌الملل شده است (چلی، ۱۳۹۸: ۱-۲) که آثار ناگوار مستقیم و غیرمستقیم بر اقتصاد کلان ایران داشته و موجب کاهش رشد اقتصادی و سرمایه‌گذار خارجی، افزایش هزینه‌های تجاری و انحراف تجاری، افزایش نرخ ارز، افزایش شکاف بین نرخ ارز رسمی و بازار آزاد شده و به افزایش نوسانات نرخ ارز و افزایش تورم، کاهش صادرات نفتی و ذخایر ارزی و تجربه شروع موج جدید بیکاری و تعطیلی بخشی از نیروی انسانی و کار صادرات خارجی شده است (موهبتی، ۱۳۹۷: ۵۳-۵۷). بنابراین تحریم‌های بانکی تأثیر زیادی بر رفاه عمومی، عینی و ذهنی مردم داشته و موجب کاهش درآمد و به تبع کاهش قدرت خرید مردم در دسترسی به

۱. این نوع تحریم‌ها تنها به محدودیت در روابط بین‌الملل مربوط می‌شود.

۲. در صورتی که تحریم‌کننده بر دولت‌هایی که با کشور مورد تحریم به ایجاد رابطه مبادرت ورزیدند محدودیت و ممنوعیت اعمال کند، تحریم ثانویه است.

کالاهای مورد نیاز، پایین بودن وضعیت و کیفیت بهداشت و درمان، آموزش، محیط زیست سالم و پایین بودن احساس رضایت شهروندان از وضعیت شغلی، مالی و زندگی آینده و در نتیجه کاهش رفاه اجتماعی مردم شده است (رجبی، ۱۳۹۲: ۱).

۲.۶. تحریم دارویی و تجهیزات پزشکی

حق بر سلامتی و بهداشت عمومی و برخورداری از امکانات و خدمات پزشکی و درمانی اساساً به دلیل ارزش ذاتی خود (آرایی و میرزا امرجی، ۱۳۹۶: ۱۲۶) به عنوان یکی از مؤلفه‌هایی حقوق بشری پایه (نسل اول) با سه بعد سلامتی- جسمی، روانی و اجتماعی (آل کجیاف و انصاریان، ۱۳۹۳: ۲۷) در عملکرد انسان اهمیت زیادی دارد؛ چراکه افراد قادر نخواهند بود بدون برخورداری از حداقل چنین حقی در تعاملات اجتماعی خویش مشارکت داشته باشند. در نظر گرفتن سلامت افراد انسانی به عنوان یک ارزش متعالی مقدمه ایجاد پایه‌های قوی در ساختارهای دولتی رونق اقتصادی، اجتماعی و سرمایه‌گذاری فرهنگی برای یک جامعه سالم و ایمن است (باقری حامد و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۸۴). از این رو نیاز انسان به غذا و به خصوص دارو به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارها در تأمین سلامت بیماران نقش تردیدناپذیر در نظام سلامت کشور ایفا می‌کند و تأمین این کالای راهبردی در اولویت نظام داروی کشور قرار گرفته است. در این زمینه برخی دولت‌های قدرتمند از این نیاز سوءاستفاده می‌کنند و مانع دسترسی به کالاهای اساسی و دارو و تجهیزات پزشکی می‌شوند (رضوی و زین‌الدینی، ۱۳۹۸: ۶). از این رو موضوع تحریم‌های یکجانبه و بین‌المللی آمریکا علیه ایران در سال‌های اخیر علاوه بر اینکه به چالش مهمی برای شرکت‌های بزرگ در سراسر جهان تبدیل شده است (اسلامی تبار و لامع، ۱۳۹۸: ۱-۲) بر نظام درمان کشور ما نیز که شامل تأمین دارو و تجهیزات و ارائه مراقبت‌های پزشکی می‌شود، تأثیر منفی بسیاری گذاشته است. هرچند ۹۷ درصد داروها تولید داخلی است، اما ۶۰ درصد مواد اولیه شرکت‌های داروسازی داخلی جهت تولید داروهای شیمیایی برای مثال ماده اولیه (p2,S5) که مصرف دوگانه دارد، از خارج وارد می‌شود، از این رو شرکت‌های خارجی از بیم مصرف آن در صنایع نظامی آن مواد را به ایران صادر نمی‌کنند. البته تحریم‌های بانکی و ارزی را می‌توان دیگر دلیل مهم در واردات آن دانست که این تحریم‌ها در زمینه مؤسسات علمی داروسازی، داروها و تجهیزات بیمارستانی تأثیرات منفی داشته است. برای مثال می‌توان به مؤسسات تحقیقاتی واکسن و سرم‌سازی رازی یا سازمان‌های دانش‌بنیان از دو بعد اقتصادی و علمی (الماسی و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۰) یا داروهای ضروری و حیاتی بیماران مبتلا به بیماری خاص چون هموفیلی، تالاسمی، صرع، ام اس، اختلالات ایمنولوژیک، کلیوی، سرطانی (ملکی عزین‌آبادی، ۱۳۹۳: ۳) و تجهیزات پزشکی بیمارستان‌ها مانند گاز هلیوم مورد نیاز برای دستگاه‌های ام آر

آی اشاره کرد که ورود آنها را متوقف ساخته، قیمت آن را افزایش داده و مانع کیفیت بالای داروها و موجب ورود داروهای بی‌کیفیت و مشکل‌دار از آمریکا و داروهای تقلبی و قاچاق از شبکه غیرمجاز و غیررسمی از جمله پنی‌سلین‌های تقلبی از چین شده است (آل کجاف و انصاریان، ۱۳۹۳: ۲۷-۲۹). همچنین اخیراً عدم ورود برخی داروها و لوازم پزشکی از جمله لوازم پزشکی پانسمان میپلکسی بیماران مبتلا به بیماری پروانه‌ای «ای بی» به فوت ۱۵ کودک به‌خصوص دختر دوساله‌ای به نام «آوا» منجر شد که این موضوع در ۲۸ آذر در نشست شورای امنیت سازمان ملل متحد توسط نماینده دائمی ایران در این سازمان مطرح شد و نماینده ایران اعلام کرد کشتار کودکان ایران اقدام شجاعانه نیست (خان‌احمدی، ۱۳۹۸: ۱۴). همچنین در وضعیت فعلی شیوع بیماری کرونا در ووهان چین در سال ۲۰۱۹ به‌عنوان یک بحران بین‌المللی بی‌سابقه در ۱۰۰ سال گذشته که دامنه آن کل جهان را درنوردیده، مشکلات را دوچندان کرده است (بیگ زاده و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳) و تمدید یا وضع تحریم‌های جدید در عصر کرونا و عدم اقدام برای تعلیق آن که به تشدید گرفتاری‌ها و آسیب به سلامت جوامع تحت تحریم در عصر کرونا منجر شده، تهدیدی بر صلح و امنیت جهانی است که به شکست کشاندن یک جامعه در مقابله با همه‌گیری کرونا به معنای تقویت فراگیری جهانی بیماری کرونا جنایت جنگی است (ذاکرحسین، ۱۳۹۹: ۴۱) که بنا به گفته وزیر امور خارجه کشورمان مصداق بارز تروریسم اقتصادی است.^۱

۷. سازوکارهای مقابله با تحریم‌های بین‌المللی مصداق تروریسم اقتصادی

امروزه با گسترش حقوق بین‌الملل کشورها ملزم به رعایت اصول و هنجارهای حقوق بین‌الملل در تنظیم روابط خویش با یکدیگرند (خواجی، ۱۳۹۱: ۱). برقراری رابطه دوستانه و همکاری دولت‌ها از مهم‌ترین اهداف سازمان ملل متحد به‌شمار می‌رود که در منشور ملل متحد بارها از آن یاد شده است (ممتاز، ۱۳۸۷: ۳۴۵). بند الف و ب ماده ۵۵ منشور^۲ سازمان ملل متحد را متعهد می‌سازد که در بالا بردن سطح زندگی، ایجاد اشتغال کامل و فراهم کردن شرایط پیشرفت، توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها مساعدت کند (بیگ‌زاده، ۱۳۸۵: ۱۴۳). بنابراین، تمامی اعضا، نه‌تنها در روابط بین‌المللی خود باید از تهدید به زور یا استعمال آن خودداری ورزند، بلکه از توسل به اقداماتی که همکاری بین‌المللی را متزلزل می‌کند، نیز بایست بپرهیزند. اعلامیه اصول حقوق بین‌الملل مربوط به روابط دوستانه و همکاری بین

1. www.pana.ir

۲. بند الف- بالا بردن سطح زندگی، فراهم ساختن کار برای همه و حصول شرایط ترقی و توسعه در نظام اقتصادی و اجتماعی. بند ب- حل مسائل بین‌المللی اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی و مسائل مربوط به آنها و همکاری بین‌المللی فرهنگی و آموزشی.

دولت‌ها و منشور ملل متحد نیز بر این امر تأکید می‌کند و تهدید علیه عوامل سیاسی و فرهنگی دولت‌ها را مغایر با حقوق بین‌الملل می‌داند (ممتاز، ۱۳۸۷: ۳۴۵). در نتیجه، توسل به تحریم‌های اقتصادی یکجانبه یا حتی به صورت دسته‌جمعی توسط دولت‌های عضو ملل متحد ناقض منشور به نظر می‌رسد (ممتاز، ۱۳۷۶: ۳۱). سازمان تجارت جهانی^۱ و گات^۲ نیز همانند سازمان ملل متحد ارتقای معیارهای زندگی اعضا و تضمین اشتغال کامل و رشد درآمد واقعی و تقاضا را پیوسته دنبال می‌کند. همچنین طبق ماده ۲ سند تأسیس، گسترش استفاده کامل از منابع و ذخایر جهان، افزایش تولید و مبادلات کالا و توسعه پایدار از اهداف سازمان تجارت جهانی است (عرفانی، ۱۳۸۹: ۲۴۸). بنابراین طبق بند ۳ ماده ۲ منشور سازمان ملل متحد، تحریم‌های اقتصادی یکجانبه همانند داماتو، هلمزبرتون، به علت فقدان برخورداری از سازوکار مسالمت‌آمیز حل و فصل اختلافات و مغایر بودن با موازین حقوق بین‌الملل می‌تواند موجب به خطر افتادن صلح و امنیت جهانی شود که حفظ و نگهداری آن هدف اصلی سازمان و شورای امنیت است. همچنین در مفاد اعلامیه مربوط به منع دخالت در امور داخلی دولت‌ها و حمایت از استقلال و حاکمیت آنها مصوب ۲۱ دسامبر ۱۹۶۵ تحریم‌های اقتصادی یکجانبه منع شده است. دیوان دائمی بین‌المللی دادگستری در رأی مشورتی خود در پرونده اتحادیه گمرکی اتریش - آلمان (The Austro - German Customs Union) در سال ۱۹۳۱ اظهار کرد: دولت‌ها دارای آزادی کامل در انجام فعالیت‌های اقتصادی‌شان هستند. پس استقلال اقتصادی، بخش اساسی حق حاکمیت است و هرگونه تحریم اقتصادی مغایر حقوق بین‌الملل، تهدید به این‌گونه استقلال و در حکم تهدید به چنین حق حاکمیت و استقلال اقتصادی است. در مجموع، با توجه به توضیحات داده شده، به نظر می‌رسد تحریم‌های اقتصادی که حمایت جامعه بین‌المللی را ندارد، مغایر با موازین بین‌المللی است، هرچند از سوی شورای امنیت تصویب شود. بنابراین، تحریم‌های وضع شده آثار منفی بر وضعیت سطح سلامت شهروندان ایرانی خواهد داشت. همچنان که عنوان شد، وضع و اعمال چنین تحریم‌هایی با «اصل تناسب» (حیدرقلی‌زاده و قائم‌پناه، ۱۳۹۷: ۲۳۲) و اصل صلاحیت «فراسرزمینی» نقض قواعد و مقررات حقوق بین‌الملل است (Mafi, 2007: 109) و آثار زیانباری بر اقشار محروم و ضعیف جامعه دارد. این اقدامات اغلب کودکان و سالخوردگان جامعه را متأثر می‌سازد و نوعی تنبیه دسته‌جمعی^۴ و خلاف قواعد حقوق بشری تلقی می‌شود. بند ۴ قطعنامه کمیسیون حقوق بشر تحت عنوان «حقوق بشر و اقدامات قهرآمیز یکجانبه»،

1. Trade Organization

2. General Agreement of Tariffs and Trade

۳. همه اعضا اختلافات بین‌المللی خود را با شیوه‌های مسالمت‌آمیز به صورتی که صلح و امنیت بین‌المللی و عدالت به خطر نیفتد، حل و فصل خواهند کرد.

4. Collective Punishment

به صراحت محدودیت‌های تجاری، محاصره، ممنوعیت معامله و مسدود کردن دارایی‌ها را به عنوان اقدامات مجبورکننده‌ای فهرست می‌کند که از لحاظ حقوق بشر ممنوع است (قطعنامه ۴ مارس ۱۹۹۴ کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد) و دولت اعمال‌کننده را مسئول تبعات انسانی و اقتصادی ناشی از ارتکاب تخلف قلمداد کرده است (اردلان، ۱۳۹۲: ۳۶). دیوان بین‌المللی دادگستری نیز در دستور موقت خود در ۱۱ مهرماه ۱۳۹۷ (۳ اکتبر ۲۰۱۸) در پرونده نقض‌های ادعایی معاهده مودت ۱۹۵۵ بین ایران و آمریکا، اقدام دولت آمریکا را دست‌کم در بخشی از تحریم‌ها از جمله دارو، لوازم پزشکی و بهداشتی، محصولات غذایی و کشاورزی و لوازم یدکی و ضروری هواپیما جهت ایمنی هواپیمایی کشوری که صدمه و خسارت به جان انسان‌هاست، نادرست خواند و از دولت آمریکا خواست تا هرچه زودتر به این تحریم‌ها پایان دهد و محدودیتی در مسیر پرداخت‌ها و انتقال وجوه مربوط به این اقدامات ایجاد نکند (محبی و بذار، ۱۳۹۹: ۲۵۵).

۸. نتیجه

امروزه تحریم‌های اقتصادی به عنوان ابزاری در جهت تضمین اجرای قواعد بین‌المللی و نیز حفظ و اعاده صلح و امنیت بین‌المللی اهمیت فراوانی یافته است. در منشور سازمان ملل متحد شورای امنیت هنگام اعمال تحریم‌های اقتصادی در چارچوب فصل هفتم منشور سازمان ملل متحد ملزم به رعایت، اصول حقوق بین‌الملل عام، قواعد آمره، مقررات خاص منشور و قواعد حقوق بشری و حقوق بشردوستانه است. تحریم‌های اقتصادی به عنوان واژه‌ای آشنا در ادبیات حقوق و روابط بین‌الملل پس از جنگ جهانی دوم به این سوء ابزار قوی در سیاست خارجی برخی کشورها مورد اولویت قرار گرفته است. ایالات متحده آمریکا هم به عنوان یک کشور بنیادگرا و استعمارگر به خصوص از سده بیست و یکم به صورت نظام‌مند از این نوع راهبرد در سیاست خارجی خود علیه کشورهای مورد هدف استفاده کرده است. این کشور با اقدام و اعمال تحریم‌های اقتصادی غیرقانونی، نامشروع و تمام‌عیار خارج از فصل هفتم منشور سازمان ملل متحد سبب ایجاد درد و رنج و رعب و وحشت با نقض حقوق اساسی افراد انسانی با انگیزه ارباب یا اجبار جمعیت غیرنظامی با تأثیرگذاری بر سیاست یک دولت یا تحت تأثیر قرار دادن رفتار یک دولت، انجام داده است. به عبارت دیگر، هدف آن وادار کردن یک دولت یا یک سازمان بین‌المللی به منظور انجام یا خودداری از انجام کاری در جهت اجرای هژمونی خود است. این نوع تحریم‌های اقتصادی می‌تواند مصداق بارز تروریسم باشد که این کشور علیه کشور جمهوری اسلامی بعد پیروزی انقلاب اسلامی در قالب تحریم‌های اولیه و ثانویه اعمال کرده که تأثیرات آن را می‌توان به عینه در سطح زندگی و رفاه عمومی مردم ملاحظه کرد؛ از جمله در حوزه آموزش و پژوهش، بهداشت عمومی و سلامت مردم، محیط زیست

سالم و اخیراً هم در حوزه بهداشت عمومی و تجهیزات پزشکی و دارو بعد شیوع بیماری کرونا (کووید ۱۹)، که سلامت شهروندان ایرانی را در بحران و خطر انسانی فجیع قرار داده است که علاوه بر مغایر و مخالف بودن آن مطابق تمامی قوانین بین‌المللی، جنایت بین‌المللی است و برای هر انسان متعادل در هر کجای جهان قابل لمس و ملموس است که این اعمال در قالب هیچ‌یک از قواعد حقوقی بین‌المللی جا ندارد و کار انسانی نیست و نخواهد بود.

منابع

۱. فارسی

الف) کتاب‌ها

۱. اردلان، اسعد (۱۳۹۲). ابعاد اخلاقی و حقوقی تحریم‌های بین‌المللی. مجموعه مقالات همایش ابعاد حقوقی تحریم‌های بین‌المللی شورای امنیت، به اهتمام مهدی مؤمنی، چ اول، تهران: مجد.
۲. بیگزاده، ابراهیم (۱۳۹۵). حقوق سازمان‌های بین‌المللی. چ چهارم، تهران: مجد.
۳. پوربافرانی، حسن (۱۳۸۵). حقوق جزای بین‌الملل. چ اول، تهران: جنگل.
۴. حلمی، نصرت‌الله (۱۳۹۵). مسئولیت بین‌المللی دولت و حمایت سیاسی. چ سوم، تهران: میزان.
۵. دولت‌شاه، حجت (۱۳۸۷). منشور سازمان ملل متحد. چ چهارم، تهران: مجد.
۶. زهرانی، مصطفی (۱۳۷۶). نظریه‌های تحریم اقتصادی. چ اول، تهران: مؤسسه و انتشارات وزارت امور خارجه.
۷. لاپزو، جورج؛ کارت رایت، دیوید (۱۳۷۶). عصر تحریم: جایگزینی برای مداخله نظامی. ترجمه علی‌اکبر رضایی، چ اول، تهران: مؤسسه و انتشارات وزارت امور خارجه.
۸. ضیائی بیگدلی، محمدرضا (۱۳۸۹). اسلام و حقوق بین‌الملل. چ نهم، تهران: گنج دانش.
۹. کوشلر، هانس (۱۳۷۶). جنبه‌های اخلاقی تحریم در حقوق بین‌الملل. ترجمه علی‌اکبر رضایی، چ اول، تهران: مؤسسه و انتشارات وزارت امور خارجه.
۱۰. عرفانی، محمود (۱۳۸۹). حقوق تجارت بین‌الملل. چ اول، تهران: جنگل.
۱۱. هومن فلارن، آیگناتش زایدل (۱۳۸۵). حقوق بین‌الملل اقتصادی. ترجمه سید قاسم زمانی، چ چهارم، تهران: شهر دانش.
۱۲. ممتاز، جمشید (۱۳۷۶). ایران و حقوق بین‌الملل. چ اول، تهران: دادگستر.
۱۳. ممتاز، جمشید؛ رنجبریان، امیرحسین (۱۳۸۶). حقوق بین‌الملل بشردوستانه مداخلات مسلحانه داخلی. چ دوم، تهران: میزان.
۱۴. ویو کاناندا، فرانکلین (۱۳۷۶). تحریم‌های اقتصادی و روابط بین‌الملل. ترجمه سید محسن علی سبجانی، چ اول، تهران: مؤسسه و انتشارات وزارت امور خارجه.

(ب) مقالات

۱۵. الماسی، کبری؛ جمالی مهموئی، حمیدرضا؛ یوسفی، احمد (۱۳۹۵). تحلیل دیدگاه‌های پژوهشگران مؤسسه تحقیقات واکس و سرم‌سازی رازی در خصوص اثر تحریم‌های خارجی بر ارتباطات علمی و فعالیت‌های پژوهشی. *پژوهشنامه علم‌سنجی دانشگاه شاهد*، ۲ (۱).
۱۶. اسلامی تبار، شهریار؛ لامع، احسان (۱۳۹۸). آثار تحریم‌ها بر صنعت دارو براساس اسناد و موازین بین‌المللی. *کنفرانس بین‌المللی اقتصاد جهانی و تحریم‌ها*، مرکز مطالعات و همکاری‌های علمی بین‌المللی وزارت علوم و تحقیقات و فناوری.
۱۷. آرابی، وحید؛ میرزاامرجی، مهرانوش (۱۳۹۶). تحریم اقتصادی از منظر حقوق بین‌الملل با تأکید بر تحریم‌های اقتصادی علیه جمهوری اسلامی ایران در موضوع هسته‌ای. *فصلنامه راهبرد سیاسی*، ۱ (۲).
۱۸. آل کجفاف، حسین؛ انصاریان، مجتبی (۱۳۹۳). تأثیر تحریم‌های یکجانبه و چندجانبه بر ایران از منظر حق بر سلامت شهروندان ایرانی. *فصلنامه حقوق پزشکی*، ۸ (۲۹)، ۵-۱۱.
۱۹. بیات، محسن (۱۳۹۱). تاریخ تحریم ایران؛ تحول در آسیب‌پذیری‌ها و ماهیت تحریم‌ها. *فصلنامه سیاست خارجی*، ۲۶ (۴)، ۹۳۵-۹۶۰.
۲۰. بیگزاده، ابراهیم؛ قاری سیدفاطمی، سیدمحمد؛ محمودی، سیدهادی؛ لطیفیان، محمدحسن (۱۳۹۹). معضل کرونا در آیین حقوق بین‌الملل معاصر. *فصلنامه تحقیقات حقوقی- ویژه‌نامه حقوق و کرونا*، (۲۳)، ۵۷-۱۱.
۲۱. بی‌نا (۱۳۶۱). تروریسم اقتصادی. *نشریه جهاد سازندگی*، ۳ (۴۸)، ۱-۳.
۲۲. باقری حامد، یوسف؛ ذاکریان امیری، مهدی؛ بلوری، پیمان؛ هرمیداس باوند، داود (۱۳۹۷). حق بر سلامت و بهداشت عمومی از منظر حقوق بنیادین بشر با تأکید بر سند ۲۰۳۰ یونسکو. *فصلنامه حقوق پزشکی*، ۱۲ (۴۶).
۲۳. جلالی، محمود؛ صادقی محمدی، ستاره؛ بابایی، مجتبی (۱۳۹۳). ارزیابی تحریم‌های آمریکا علیه ایران در قالب گفتمان حمایت از حقوق بشر. *فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی*، (۱۸).
۲۴. جمشیدی، محمدحسین، قربی، سید محمدجواد (۱۳۹۶). جهانی شدن و تحول تروریسم، فصل‌نامه چالش‌های جهان، سال اول (پیاپی ۹)، ۲۶-۵.
۲۵. حبیبی مجنده، محمد؛ عبدالمالکی، مهدی؛ موسوی انزهایی، سیده زهرا (۱۳۹۱). تحریم‌های اقتصادی و نقض حق بر آموزش. *دوفصلنامه حقوق بشر*، جلد هفتم، ۷ (۱)، ۴-۲۴.
۲۶. حیدرقلی‌زاده، جعفر؛ قائم‌پناه، صمد (۱۳۹۷). مسئولیت بین‌المللی دولت ایالات متحده آمریکا از اعمال تحریم‌های یکجانبه بر علیه جمهوری اسلامی ایران. *فصلنامه تخصصی علوم سیاسی*، ۱۴ (۴۳)، ۲۱۹-۲۴۶.
۲۷. حیدرقلی‌زاده، جعفر؛ بیگی، جمال؛ مطلبی، مسعود (۱۳۹۶). دگردیسی مفهومی تروریسم از منظر حقوق بین‌الملل. *دوفصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی*، ۶ (۱۲)، ۱۰۱-۱۵۸.
۲۸. حیدرقلی‌زاده، جعفر (۱۳۹۲). تروریسم هسته‌ای و اقدامات جهانی جهت مقابله حقوقی با آن، مجموعه مقالات پنجمین همایش مجازی بین‌المللی تحولات جدید ایران و جهان، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی قزوین، ۴۵-۷۱.
۲۹. حیدرقلی‌زاده، جعفر (۱۳۹۱). استراتژی ایالات متحده آمریکا از اعمال تحریم‌های همه‌جانبه بر علیه جمهوری

- اسلامی ایران و کشورهای منطقه از دیدگاه حقوق بین‌الملل، مجموعه مقالات چهارمین همایش مجازی بین‌المللی تحولات جدید ایران و جهان، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی قزوین، ۱-۹، (الف).
۳۰. خواجه، غلامرضا (۱۳۹۱). تحریم‌های اقتصادی از منظر حقوق بین‌الملل با تأکید بر حقوق بین‌الملل اقتصادی و حق توسعه. دوفصلنامه دانشنامه حقوق اقتصادی، دوره جدید، ۱۹(۲)، ۱-۲۰.
۳۱. ذاکر حسین، محمدهادی (۱۳۹۹). جنایت علیه بشریت در لباس تحریم‌های عصر کرونا. مجموعه مقالات سمپوزیوم کرونا، حقوق و روابط بین‌الملل، تالار گفت‌وگوی تخصصی حقوقی و سیاسی بین‌المللی انجمن ایرانی سازمان ملل متحد، ۳۵-۴۱.
۳۲. زمانی، سیدقاسم؛ غریب‌آبادی، کاظم (۱۳۹۶). تحریم‌ها به مثابه نقض تعهدات بین‌المللی دولت‌ها در زمینه حمایت از حقوق بشر، فصلنامه حقوق پزشکی، ۱۱(۴۰)، ۱۱۳-۱۳۵.
۳۳. زهرانی، مصطفی (۱۳۸۷). مبانی نظری تحریم اقتصادی علیه جمهوری اسلامی: موانع و چالش‌های نفت ایران. مجله بررسی مسائل اقتصادی انرژی، ۱(۲)، ۴-۲۳.
۳۴. زراءنژاد، منصور؛ عبداللهیان، حمیدرضا (۱۳۹۸). نقدی بر کتاب مقدمه‌ای بر اقتصاد تحریم مبانی نظری و تاریخچه تحریم در جهان و ایران، پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۲(۹)، ۶۱-۷۵.
۳۵. رضوی، سیدحسن؛ زین‌الدینی، فاطمه (۱۳۹۸). بررسی حقوقی تطابق اقدامات متقابل اقتصادی با موازین حقوق بشر: دسترسی به غذا و دارو. دوفصلنامه حقوق بشر، ۱۴(۱).
۳۶. صادقی زیازی، حاتم؛ بقائی برزآبادی، افسانه (۱۳۹۴). آثار تحریم‌های بین‌المللی هوشمند در چارچوب قطعنامه‌های شورای امنیت با تأکید بر تدارکات در صنعت نفت ایران، دوفصلنامه- مجله حقوقی بین‌المللی، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی ریاست جمهوری، ۵۳(۵)، ۲۱۶۱-۲۱۰.
۳۷. علوی، سیدیحیی (۱۳۹۳). واکاوی ساختار تحریم‌های بانکی آمریکا و الزامات رفع آن در مذاکرات جامع هسته‌ای، فصلنامه آفاق امنیت، ۷(۲۵).
۳۸. علیزاده، حمید (۱۳۹۶). تحریم‌های اقتصادی از دیدگاه حقوق بین‌الملل. مجله بین‌المللی پژوهش ملل، ۳(۲۶)، ۲۳-۱.
۳۹. فرخ سیری، منصور (۱۳۸۷). محدودیت‌های حقوقی شورای امنیت در اعمال تحریم‌های اقتصادی، مجله حقوقی بین‌المللی. نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی معاونت حقوقی امور مجلس و ریاست جمهوری، ۲۵(۳۹)، ۲۹-۵۸.
۴۰. فرخی، منصور (۱۳۹۴). تحدید زمان و قلمرو شمول: گامی به سوی انسانی کردن تحریم‌ها. دوفصلنامه- مجله حقوقی بین‌المللی، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی ریاست جمهوری، ۵۳(۵)، ۲۳۳-۲۵۴.
۴۱. مافی، همایون (۱۳۸۵). تأملی بر تحریم اقتصادی آمریکا علیه ایران از منظر حقوق بین‌الملل. پژوهشنامه حقوق و علوم سیاسی، ۱(۱)، ۵۹-۸۴.
۴۲. ممتاز، جمشید (۱۳۸۷). انطباق تحریم‌های اقتصادی شورای امنیت با حقوق بشر و حقوق بین‌الملل

بشر دوستانه. فصلنامه حقوق، ۳۸(۴)، ۴۰۷-۴۱۱.

۴۳. موهبتی، یاسر (۱۳۹۷). بررسی تحریم‌های اقتصادی و تأثیر آن بر اقتصاد ایران. فصلنامه مطالعات مدیریت و حسابداری، شماره ویژه کنفرانس بین‌المللی مدیریت کارآفرینی و توسعه اقتصادی، ۴۶-۶۳.

۴۴. محبی، محسن؛ بذار، وحید (۱۳۹۹). ارزیابی ایرادهای آمریکا در مورد دستور موقت در قضیه نقض‌های ادعایی عهدنامه مودت. فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، ۵۰(۱).

۴۵. نژندی‌منش، هیبت‌اله (۱۳۹۸). تحریم‌های اقتصادی نامشروع به مثابه تروریسم اقتصادی، کنفرانس بین‌المللی اقتصاد جهانی و تحریم‌ها. مرکز مطالعات و همکاری‌های علمی بین‌المللی وزارت علوم و تحقیقات و فناوری.

ج) رساله‌ها

۴۶. حیدرقلی‌زاده، جعفر (۱۳۹۱). بررسی تحول مفهوم تروریسم در حقوق بین‌الملل. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق بین‌الملل. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مراغه، مراغه، (ب).

۴۷. خواجوی، سعید (۱۳۹۷). جبران خسارت ناشی از وضع و اجرای غیرقانونی تحریم‌های بین‌المللی با تأکید بر رویه قضایی اتحادیه اروپا. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته دیپلماسی و حقوق سازمان‌های بین‌المللی. دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، تهران.

۴۸. چلبی، محمد (۱۳۹۸). تحریم سوئیفت و امکان‌سنجی ایجاد شبکه نوین مبادله داده‌ها در حقوق بانکی بین‌المللی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق تجارت بین‌الملل. دانشکده حقوق و علوم سیاسی، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

۴۹. رجبی، اعظم (۱۳۹۲). تأثیر تحریم اقتصادی بر رفاه اجتماعی مردم (مطالعه شهر تهران). پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی اجتماعی. دانشکده علوم اجتماعی، تهران: دانشگاه تهران.

۵۰. نجومی، صابر (۱۳۸۷). مطالعه تطبیقی مفهوم تروریسم از دیدگاه اسلام و حقوق بین‌الملل. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق بین‌الملل. دانشکده حقوق و علوم سیاسی، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

۵۱. ملکی عزین‌آبادی، روح‌اله (۱۳۹۳). محدودیت‌های دارویی ناشی از تحریم‌های اقتصادی بین‌المللی علیه جمهوری اسلامی ایران و حقوق بشر. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق بین‌الملل. دانشکده حقوق و علوم سیاسی، تهران: دانشگاه تهران.

۵۲. مجاهد، مهدی (۱۳۹۵). سیاست جنایی ایران در قبال جرائم ارزی ناشی از تحریم‌های بانکی. رساله دکتری رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی. دانشکده معارف اسلامی و حقوق، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران.

د) جزوات

۵۳. بیگ‌زاده، ابراهیم (۱۳۸۵). تقریرات درس حقوق بین‌الملل عمومی، دوره کارشناسی حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

۲. انگلیسی

A) Books

1. *Oxford Advanced Learners Dictionary* (1998). Fourth Edition, Oxford University Press.

B) Articles

2. Ataev, N. (2013). Economic Sanctions and Nuclear Proliferation: The Case of Iran. CEU Library. Accessed June 2014. http://www.etd.ceu.hu/2013/Ataev_Nodir.Pdf.
3. Cortright, D. Lopez, G A. (1995). The Sanction Era: an Alternative To Military Intervention. *The Fletcher Forum*, Summer/Fall, pp. 65-85.
4. FAQs-Treasury Department (2018). .Frequently Asked Questions Regarding The Re-Imposition of Sanctions Pursuant .To The May 8, 2018 National Security Presidential Memorandum Relating To The Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA). Available at: http://www.Treasury.gov/Resource-Center/ Sanctions/.../Jcpoa_Winddown_Faqs. Pdf.
5. Geiss, R. (2005). Humanitarian, Safeguards in Economic Sanctions Regimes: A Call For Automatic Suspension Clauses, Periodic Monitoring and Follow-Up Assessment of Long Term Effects. *Harvard Human Rights Journal*. Vol.18. Spring, at www.Law.Harvard.pp, 167-199.
6. Katzman, K.(2012). Iran Sanctions, Congressional Research Service (USA). 7-5700. RS20871. January.16 July. www.Crs.Gov.
7. Ilieva, j , et al. (2018). Economic Sanctions in International Law. *UTSM Journal of Economic* , 9(2):201-211.
8. "Roundtable on Economic Terrorism Geneva Centre For Security Policy .(2007). July - 11-12, 2005. Archived From The Original on September 27.
9. Silakova, A. (2017). Western Sanctions Against Russia and Russian Countermeasures: Implications and Perspectives, Master Thesis. Lund University.
10. Marcus, D. (2003). Famine Crimes in International Law. *The American Journal of International Law*. 97(2) April, pp. 245-281.
11. Mafi, H. (2007) . The Dilemma of U.S Economic Sanctions on Iran: An Iranian Perspective. *The Iranian Journal Of International Affairs*. 19(4), 101-120.
12. Bill T, (2007-2008). 115th Congress S.J. RES.23,1 November. <http://Thomas.Loc.gov/Cgibin/Query/z?C110:S.J.Res.23>.

C) Cases

13. Gabcikovo- Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia) Judgment ICJ, 25 September 1997, 17-18.

D) Websites

14. www.un.org/Depts/dhl/resgui.
15. www.mihanews.com.